

Η θέση της γυναίκας και ο θεσμός του γάμου στην Βυζαντινή Κοινωνία

Μία γενικότερη ματιά στην ζωή μιας γυναίκας στην Βυζαντινή Εποχή

Η γυναίκα της Βυζαντινής Περιόδου ζει μια ζωή περιορισμένη, σαφώς οριοθετημένη, ακολουθώντας τους κανόνες και τις παραδόσεις. Η γυναίκα αντιμετωπίζεται σαν ένα ον με έμφυτες αδυναμίες, σωματικές αλλά και ηθικές. Οι τομείς στους οποίους της επιτρέπεται να αναδειχτεί είναι η οικογένεια και η φιλανθρωπία, σε αντίθεση με τον άνδρα που μπορεί να δράσει και να αναδειχτεί σε όλο το κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Τότε, το γυναικείο ιδεώδες συνδέεται στενά με την κοινωνική πρόνοια, εν αντιθέσει με το ανδρικό ιδεώδες που σχετίζεται με πολέμους και βιαιότητες. Μάλιστα, ο ρόλος της Αγίας γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία, ως προς τη βαρύτητά του στη δημιουργία προτύπων εναλλακτικής ή συμβατικής φύσεως, υπήρξε άλλοτε διαλυτικός κι άλλοτε ενδυναμωτικός του θεσμού του γάμου. Μόνο οι γυναίκες που ανήκαν στο αυτοκρατορικό περιβάλλον έχαιραν προνομίων. Παρόλα αυτά, όμως, ήταν πάντοτε κοινωνικά κατώτερες από τους άντρες.

Η συμπεριφορά της γυναίκας

Η γυναίκα, ανεξάρτητα από κοινωνική τάξη έπρεπε να μάθει να ακούει, να πειθαρχεί και να σωπαίνει. Η γυναικεία φλυαρία επικρίνεται, πόσο μάλλον όταν γίνεται μέσα στην εκκλησία. Οι γυναίκες δεν πρέπει να γελάνε μπροστά σε άντρες, να μην κοιτάζουν τους άντρες στα μάτια, να μην χασκογελούν πίσω από τα πατζούρια τους με τους περαστικούς, να μην μιλούν άσχημα, να αποφεύγουν τα συχνά λουτρά να κυκλοφορούν με σκεπασμένο το κεφάλι. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις γυναικών που αγνοούσαν τα παραπάνω κάνοντας τη δική τους μικρή επανάσταση και σκανδάλιζαν τους πάντες εισπράττοντας μειωτικούς χαρακτηρισμούς όπως για παράδειγμα "η ασκέπαστος" και "η

αναμαλλαρέα" αν κυκλοφορούσαν χωρίς να φοράνε μαντήλι στο κεφάλι. Μία από αυτές ήταν η Θεοφανώ, μία σπουδαία Βυζαντινή, που είχε χαρακτηριστεί ως αμαρτωλή διότι έκανε μπάνιο 3 φορές την εβδομάδα με μεταξωτά. Ακόμη, υπήρχαν και μερικές υπερβολικές αντιλήψεις, όπως για παράδειγμα πως οι γυναίκες δεν έπρεπε να χρησιμοποιούν πιρούνια. Τέλος, τα ανύπαντρα κορίτσια δεν επιτρέπεται να εκτίθενται στο βλέμμα των ανδρών που δεν είναι συγγενείς.

Η δυνατότητα μόρφωσης της γυναίκας

Γενικότερα, οι γυναίκες του Βυζαντίου δεν είχαν πολλές ευκαιρίες για να μορφωθούν. Αν και υπήρχαν δάσκαλοι και μοναστήρια για κορίτσια, μόνο οι εύπορες οικογένειες μπορούσαν να εξασφαλίσουν την μόρφωση στα παιδιά τους. Έτσι, πολλές γυναίκες έμεναν αμόρφωτες, γνωρίζοντας μόνο από τις μητέρες τους τις οικιακές εργασίες. Όμως υπήρχαν και πολύ καλλιεργημένες γυναίκες όπως η Υπατία, η Πουλχερία, η Άννα Κομνηνή, η Ειρήνη και η Θεοδώρα Ραούλαινα Παλαιολογίνα.

Η εργασία

Στον επαγγελματικό τομέα ο ρόλος της γυναίκας ήταν μικρός. Συχνά η ανάγκη εξουδετέρωνε τους κοινωνικούς κανόνες. Η φτώχεια υποχρέωνε πολλές γυναίκες να βγαίνουν στην αγορά για να βγάλουν το ψωμί τους, ασκώντας τα επαγγέλματα της βιοτέχνισσας, πουλώντας έργα φτιαγμένα από τα χέρια τους, της υφάντριας κ.α. Οι φτωχές γυναίκες δούλευαν στα χωράφια και στα εργαστήρια της οικογένειάς τους. Λίγες γυναίκες, μορφωμένες, ήταν ιατροί που θεράπευαν το γυναικείο πληθυσμό. Άλλες, οι λεγόμενες κοινές, ζούσαν στα μιμαρεία και στα καπηλειά. Ένα επάγγελμα περιφρονημένο και κοινωνικά απαράδεκτο ήταν οι θεατρίνες που έφτασε να θεωρείται περίπου συνώνυμο της πόρνης. Ασκώντας τέτοιου είδους επαγγέλματα για να ζήσουν, οι γυναίκες του Βυζαντίου ήταν νομοθετικά αποκλεισμένες από άλλα σοβαρότερα και αξιολογότερα. Μια γυναίκα δεν μπορούσε να ασκήσει δημόσιο λειτούργημα, ούτε να γίνει δικαστίνα ή δικηγορίνα. Η θέση της εκκλησίας ήταν αρνητική. Η γυναίκα έπρεπε να μένει στο

γυναικωνίτη απομονωμένη και όφειλε να περιορίζεται αποκλειστικά στις οικιακές ασχολίες και την ανατροφή των παιδιών. Μάλιστα η γυναίκα όταν έβγαινε από το σπίτι, ακόμη και η αυτοκράτειρα, έπρεπε να είναι καλυμμένη με πέπλο. Ο Μ. Βασίλειος διαμαρτύρεται για τις γυναίκες εκείνες που συμμετέχουν στα πανηγύρια και τις διασκεδάσεις που ακολουθούν, διότι "από των κεφαλών τα της εσημοσύνης καλύμματα έρριπτον". Μέσα στο σπίτι, οι δουλειές των γυναικών ήταν η ύφανση στον αργαλειό, το πλύσιμο των ρούχων, το άλεσμα του σιταριού, το ζύμωμα του ψωμιού, το μαγείρεμα, και φυσικά, η γενική συντήρηση και καθαριότητα του σπιτιού. Στα σπίτια των πατρικίων, αλλά και πολλών αστών, υπήρχαν οι υπηρέτριες: ελεύθερες φτωχές κοπέλες, που αναγκάζονταν να δουλέψουν σε τρίτους για να ζήσουν. Τις έλεγαν μισθαρνίσσας ή μισθωτριάς και κατοικούσαν στο σπίτι του αφεντικού μ' ένα μικρό μηνιαίο μισθό, τη ρόγαν, με διατροφή και ρουχισμό. Οι όροι καθορίζονταν με ειδικό συμβόλαιο το δουλευτικόν. Ωστόσο από τον 11ο αιώνα και μετά, οι κοινωνικές αλλαγές που δρομολογούνται μεταβάλλουν πολλές από τις κατεστημένες απόψεις για το ρόλο της γυναίκας και οι πρώτες που επωφελούνται είναι οι γυναίκες από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η γυναίκα στο σπίτι της

Σ' όλη την κοινωνική κλίμακα του Βυζαντίου, η σύζυγος ήταν πάνω απ' όλα η κυρία του σπιτιού κι ύστερα, αν παρέμεινε ακόμη έστω και λίγο ωραία και νέα, ήταν ερωμένη. Το να ήταν κάποια γυναίκα νοικοκυρά σ' ένα σπίτι μέσου μεγέθους στο Βυζάντιο δεν ήταν εύκολο πράγμα. Η γυναίκα της Βυζαντινής Εποχής περνάει τις περισσότερες ώρες της μέσα στο σπίτι, σχεδόν εγκλωβισμένη. Οι έξοδοι της γίνονται πάντα με συνοδεία, για την εκκλησία, τα πανηγύρια και το λουτρό, καθώς και οι επισκέψεις σε συγγενικά πρόσωπα. Αυτές είναι και οι μόνες κοινωνικά αποδεκτές δραστηριότητες της γυναίκας έξω από το σπίτι. Επίσης, δεν θεωρείται ευπρεπές να κάθεται στο ίδιο τραπέζι με τους άνδρες, παρά μόνο αν ήταν πολύ στενά συγγενικά της πρόσωπα, όπως για παράδειγμα ο πατέρας, ο σύζυγος και οι αδελφοί ενώ συχνά τρώει σε χωριστή αίθουσα. Από πολύ μικρή μάθαινε και οικιακές εργασίες.

Η γυναίκα στον γάμο- Η προίκα

Η κόρη μπορούσε να παντρευτεί από τα 12-13 χρόνια της. Για το γάμο της φρόντιζαν οι γονείς. Η αιτία που κρινόταν κατάλληλη για γάμο μια τόσο μικρή ηλικία ήταν η μεγάλη θνησιμότητα της εποχής. Πάντως δεν έλειπαν και οι περιπτώσεις που ένα κορίτσι παντρευόταν ακόμη και στην ηλικία των 7 ετών . Το λόγο για την επιλογή του συζύγου είχε ο πατέρας. Αργότερα με τη νομοθεσία των Ισαύρων, στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τη μητέρα και να ισχυροποιήσουν τους οικογενειακούς θεσμούς, απαιτείται η συγκατάθεση και των δύο γονέων για τη σύναψη γάμου. Όμως όταν οι Μακεδόνες ανήλθαν στην εξουσία επανέφεραν σε ισχύ την πατρική εξουσία στο θέμα του γάμου. Συχνά βοηθούσαν στην επιλογή του συζύγου οι προξενήτρες, που είχαν ως αμοιβή ποσοστά από την προίκα. Σκοπός της προίκας ήταν η συντήρηση των παιδιών ιδιαίτερα στην περίπτωση θανάτου του άνδρα. Όταν πέθαινε η γυναίκα, η προίκα ανήκε στα παιδιά της. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο σύζυγος, αν και διαχειριζόταν την προίκα, δεν μπορούσε εύκολα να την απαλλοτριώσει. Η γυναίκα μάλιστα μπορούσε να προσφύγει σε δικαστήριο, αν έκρινε ότι ο άντρας της δεν διαχειριζόταν σωστά την προίκα της. Αν πάλι χήρευε η σύζυγος, τότε γινόταν αυτή διαχειριστής της περιουσίας του μακαρίτη και προστάτης των παιδιών. Με άλλα λόγια αναγνωριζόταν ως αρχηγός της οικογένειας, φτάνει να μην ξαναπαντρευόταν, κάτι που ούτως ή άλλως δεν προτεινόταν. Οι χριστιανικές αρχές που καθόριζαν τις λειτουργίες της βυζαντινής κοινωνίας εξασφάλιζαν μία αξιοπρεπή ζωή στην παντρεμένη γυναίκα. Ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη όπου ανήκε, ήταν οικοδέσποινα και κυρά. Η απόκτηση παιδιών την εξύψωνε και την ολοκλήρωνε ως ύπαρξη. Ο σκοπός του γάμου ήταν η τεκνοποίηση. Γι' αυτό και η νομοθεσία επέτρεπε τη λύση γάμων που παρέμεναν στείροι.

Το διαζύγιο

Η γυναίκα ήταν δυνατό να ζητήσει τη λύση του γάμου σε περίπτωση ακραίας συμπεριφοράς του συζύγου της, λόγω μοιχείας ή κολάσιμων πράξεων του συζύγου. Αν όμως ο άνδρας είχε σχέσεις με γυναίκα άγαμη, διαζευγμένη ή χήρα, αυτό θεωρούταν πορνεία κι όχι

μοιχεία, επομένως η γυναίκα δεν μπορούσε να ζητήσει διαζύγιο. Ο Ιουστινιανός με τη νομοθεσία του, κάτω από την πίεση της εκκλησίας, απαγόρευσε τη συναινετική λύση του γάμου, με εξαίρεση λόγω επιλογής του μοναχικού βίου.

Η μοχεία

Η μοιχαλίδα γυναίκα μπορούσε να φονευθεί από το σύζυγό της. Αργότερα επί Λέοντος Σοφού η ποινή αυτή μετριάσθηκε σε αποκοπή της ρινός και διαπόμπευση. Εννοείται ότι η ποινή που ίσχυε για τις γυναίκες μοιχαλίδες δεν εφαρμοζόταν στους άνδρες μοιχούς. Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, ο οποίος βλέπει ότι η μοιχευόμενη γυναίκα τιμωρείται, ενώ ο μοιχός θεωρείται ανεύθυνος, φωνάζει: "ου δέχομαι ταύτην την νομοθεσίαν, ουκ επαινώ την συνήθειαν". Υπόψη ότι ο άντρας θεωρείται μοιχός μόνο όταν έχει σχέση με παντρεμένη γυναίκα και μάλιστα μοιχός όχι έναντι της γυναικός του, αλλά μόνο έναντι του συζύγου της άλλης γυναίκας.

Βιβλιογραφία

http://vizantinaistorika.blogspot.com/2014/03/blog-post_8.htm

<https://www.slideshare.net/mavraroda/ss-76341853>

<https://fablesandrealitydsa11c.weebly.com/eta-theta941sigmaeta-tauepsilonsigmaf-gammaupsilonalpha943kappaalphasigmaf-sigmatauomicron-betaupsilonzeta940nutaiiotaomicron.html>